

Dokumentation minnesbank

Slutrapport från ett SIS- projekt.

Från projektarbetet med syftet att dokumentera hur en minnesbank skapas för elever med Spielmeyer -Vogts sjukdom.

Carina Alexandersson
Kristina Blomberg
Annika Blomqvist
Marie Sandström

Förord

Vi som har arbetat med detta projekt är gymnasielärare, grundskollärare, speciallärare och elevassistent. Vi har arbetat med eleverna sedan flera år tillbaka och känner varandra väl. Vi arbetar på en grundskola med cirka 600 elever. I rapporten använder vi namnen Lisa och Kalle som fingerade namn på eleverna.

Vi vill tacka personal från Resurscenter Syn Örebro för stöd och uppmuntran.

Oktober 2003.

Carina Alexandersson, Kristina Blomberg, Annika Blomqvist och Marie Sandström

*Ge inte upp
Om snöret inte håller, utan går av,
är det bara att försöka med ett annat snöre.*

Nalle Puh.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	2
1. INLEDNING.....	4
1.1 BAKGRUND.....	4
1.2 SYFTE OCH MÅL.....	4
1.3 METOD OCH MATERIAL.....	4
2. FAKTABEL.....	5
2.1 SPIELMEYER- VOGTS SJUKDOM.....	5
2.1.1 <i>Sjukdomen</i>	6
2.1.2 <i>Symptom</i>	6
2.2 UTDRAG UR LÄROPLAN FÖR DET OBLIGATORISKA SKOLVÄSENDET (LPO – 94).....	7
2.3 UTDRAG UR KOMMUNENS POLICYHANDLING FÖR ARBETE MED BARN I BEHOV AV SÄRSKILT STÖD. 8	8
2.3.1 <i>Lärande miljö</i>	8
2.3.2 <i>Målsättning</i>	8
3. BESKRIVNING PÅ OLIKA ARBETSSÄTT I OLIKA SITUATIONER.....	8
3.1 IDROTT.....	8
3.2 EN IDROTTS DAG.....	9
3.3 SIMNING.....	10
3.4 PUNKTSKRIFTLÄSANDEN.....	10
3.5 NORGE.....	10
3.6 TITANIC.....	11
3.7 EIFFELTORNET.....	12
3.8 PLANETERNA.....	12
3.9 BOKEN OM MIG SJÄLV.....	12
3.10 EN DAG PÅ JOBBET.....	13
4. KLASSLÄRARROLLEN.....	14
4.1 PLANERING MELLAN KLASSLÄRAREN OCH ASSISTENTEN.....	14
4.2 HUR INTEGRERAR JAG SOM KLASSLÄRARE MIN SV-ELEV I KLASSEN?.....	15
4.3 KLASSLÄRARENS UNDERVISNING MED SV-ELEVEN.....	16
5. ORGANISATION.....	17
5.1 PERSONAL.....	17
5.2 TID OCH PLANERING.....	17
5.3 HANDLEDNING OCH NÄTVERKSTRÄFFAR.....	18
5.4 KONTAKTER MED KOMMUN, LANDSTING OCH STAT.....	18
6. AVSLUTANDE DEL.....	19
6.1 VAD ÄR DET SOM BEGRÄNSAR VÅR VARDAG?.....	19
6.2 VAD ÄR DET SOM UTVECKLAR VÅR VARDAG?.....	19
6.3 HUR SER VI FRAMÅT?.....	20
7. LITTERATUR.....	20
BILAGA 1.....	21
BILAGA 2.....	22

1. Inledning

1.1 **Bakgrund.**

Hur kom projekt tanken till? Det började när vi var på kurs på Resurscenter Syn Örebro. Vi fick se ett dokumentationsprojekt om en SV- elev¹ som genomförts i vårt grannland Norge, där man hade lyckats med konststycket att dokumentera elevens vardag i skolan, intressen och vilka vanor och rutiner barnet hade. När vi sett detta blev det ännu tydligare för oss att dokumentationen vad gäller elevernas rutiner och hur vi arbetade med dem då, inte var tillräcklig. Visst hade vi dokumenterat men vi ville göra det på ett mer strukturerat sätt samt även dokumentera hur vi gör för att det skall kunna komma till användning för andra som arbetar i en liknade situation. Det hade nog funnits små frön här och där men med det norska projektet i bakhuvudet blev det möjligt för vårt projekt att växa sig till en livskraftig planta. Vi ansökte om medel till det redan våren 2002. Hösten 2002 fick vi ett positivt besked. Projektmedel från Specialpedagogiska institutet fanns till vårt förfogande.

1.2 **Syfte och mål**

Målet med vårt projekt är att dokumentera *hur* man kan skapa en minnesbank. Minnesbank kallar vi alla de fotografier och videoupptagningar som vi tagit på eleverna i olika situationer. Till minnesbanken hör också ljudinspelningar, datorarbeten och minnessaker som är viktiga för eleven.

Målet med projektet uppnår vi genom att dokumentera:

- elevens vardag i skolan
- olika arbetssätt i skolan
- elevens olika intressen
- elevens vanor och rutiner i skolan
- vad personalen måste tänka på för att verksamheten skall fungera
- organisationen runt eleven²

Delmålet är att skapa en riklig minnesbank för våra elever Kalle och Lisa

Syftet med vårt projekt är att det skall vara till hjälp för befintlig och ny personal som arbetar med SV-elever samt skolledare och andra befattningshavare i beslutande ställning. Projektet skall ge exempel på hur man kan arbeta med SV-elever och hur man kan dokumentera detta arbete till en minnesbank som skall finnas till för både elev, föräldrar och personal.

1.3 **Metod och material**

¹ SV= Spielmeyer - Vogts sjukdom. Se faktadelen kapitel 2.

² Med organisation avses de olika kontakter med olika myndigheter som kommun, landsting och stat.

Vi har valt att ta hjälp av olika media för att kunna skapa en riklig minnesbank för de två barnen. Vi har gjort *ljudupptagningar* i olika sammanhang. Vi har *videofilmat* de två barnen i olika miljöer när de utför olika arbeten³. Tagit kort med *digitalkamera* har vi också gjort. Då vi inte själva kunnat filma, eftersom vi agerar ihop med barnen har vi haft hjälp av en annan mycket duktig person på skolan. Vi har således varit beroende av att han kunnat ställa upp och filma vid de tillfällen då det passat barnen och oss. Ljudupptagningarna finns på kassetband så barnen kan gå in och lyssna på en speciell sekvens som de har valt. Videofilmen är redigerad med innehållsförteckning⁴ och korten finns i en pärm samt kommer att finnas i barnens datorer i form av bilderböcker.

Den litteratur som vi arbetat med har främst bestått av *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (LPO-94)*, *kommunens Policyhandling för arbetet med barn i behov av särskilt stöd samt sjukdomsinformation*.

Vi har i projektgruppen haft regelbundna träffar då vi gått igenom hur arbetet fortlöper och hur vi går vidare. Vi har dessutom arbetat på egen hand varje vecka. Vi har skrivit om lite olika arbetssätt som fungerat bra med barnen. Dessa smakprov är direkt hämtade ur vår verksamhet.

Under projekttiden har det inträffat en rad förändringar som påverkat vårt arbete negativt och som har gjort att vi tvingats sänka våra krav. Bland annat har vi haft flera byten på rektorstjänsten. Skolan har varit under ombyggnad. Båda eleverna har således fått nya klassrum. Båda eleverna har fått nya personliga assistenter och lärare. Det har även varit sjukskrivningar bland personalen. En av eleverna har varit nere i en djup vågdal under större delen av hösten och vintern.⁵

2. Faktadel

2.1 **Spielmeyer- Vogts sjukdom**⁶

Sjukdomen är ovanlig, endast ett 40-tal individer i Sverige har för närvarande fått diagnosen. Sjukdomen utvecklas statistiskt av cirka en – två personer varje år i Sverige.

JNCL (juvenil neuronal ceroid lipofusinos) eller Spielmeyer-Vogts sjukdom (SV), som den också kallas är en allvarlig, progredierande sjukdom.

”Sjukdomen beskrevs första gången 1826 av den norske läkaren Jens Christian Stengel. Han beskrev en familj från Røros i Norge där flera syskon drabbats. På 1880-talet beskrev en ögonläkare i London, Warren Tay, och en neurolog i New York, Bernhard Sachs, en grupp av fortskridande sjukdomar med gemensamma drag såsom ärftlighet, blindhet och mental tillbakagång. Gruppen benämndes juvenil amaurotisk idioti. Ur denna grupp kunde ungefär samtidigt i början på 1900-talet Fredric Batten i

³ Se bilaga 1.

⁴ Se bilaga 1.

⁵ Se faktadeln kapitel 2.

⁶ Stig- Åke Larsson 1999, s. 10f

England och tyskarna Spielmeyer (1903) och Vogt (1905) beskriva den form som startar juvenilt, dvs. under barnåren.”

I engelskspråkig litteratur används ofta beteckningen Battens sjukdom medan man i tysk och skandinavisk litteratur kring sjukdomen oftare använder beteckningen Spielmeyer- Vogts sjukdom. På 1930-talet kartlade en läkare, vid namn Sjögren, sjukdomens förekomst i Sverige och därför används ibland även Sjögrens namn.

Sjukdomen förekommer i hela världen, efter vad man idag vet, men den är känd under olika namn i olika länder.

”Varje år tillkommer 2-3 patienter, incidensen eller nyinsjuknandet är 3 per 100 000 födda. Förekomsten eller prevalensen är 5 per miljon invånare i Sverige. Cirka 40 svenska nu levande personer med sjukdomen är kända.”

Juvenil avser ålder när symptomen börjar, neuronal att nervceller drabbas.

2.1.1 Sjukdomen

”Sjukdomen är autosomalt recessivt ärftlig. Detta innebär att den drabbar pojkar och flickor lika ofta (autosomal ärftlighet), samt att arvsanlaget måste finnas i dubbel uppsättning för att sjukdomen skall bryta ut (recessiv ärftlighet). Båda föräldrarna är anlagsbärare, men har oftast inte en aning om detta eftersom inga tecken på sjukdomen då framträder.

Ett stort genombrott i forskningen skedde när man för några år sedan kunde lokalisera den genetiska orsaken till sjukdomen till kromosom 16. Man har nu även funnit den exakta placeringen, och forskning pågår i en stor del av världen för att finna den biokemiska bakgrunden och så småningom därmed också möjligheter till behandling och kanske bot. Påvisandet av sjukdomsgenen har gjort fosterdiagnostik möjlig.”⁷

2.1.2 Symptom

En smygande synnedsättning är i regel det första symptomet och den kommer i 5-7 årsåldern. Det som först förstörs är gula fläcken eller macula, som är centrum för närseendet. Det perifera seendet kan finnas kvar ännu några år. I 13-årsåldern saknas en funktionell syn hos de flesta barnen.

Barnen börjar oftast i grundskolan och den vanliga undervisningen, men dock med det stöd som synskadan kräver. I 10- årsåldern börjar en del intellektuella svårigheter visa sig. Det är framför allt i matematik, som problemen först visar sig och man märker även att korttidsminnet blir sämre. Ju högre upp i åldrarna man kommer blir svårigheterna så markanta att man oftast ordnar med en placering i särskolan.

Epilepsi är också något som drabbar de flesta barnen, men debuten åldersmässigt uppvisar en mycket stor variation. Problemen kan lindras genom medicinering.

⁷ Gustafson, 1998, s. 7.

Talet börjar påverkas i tonåren och det visar sig genom att barnet talar lågt och otydligt, stammar, sluddrar, perverserar – det vill säga tar om vissa ord och fraser – och har svårt att finna de rätta orden. Så småningom försvinner talförmågan helt, men språkförståelsen verkar finnas kvar. En lämplig åtgärd som kan hjälpa barn och personal är tidiga insatser av talpedagog.

Motoriken påverkas ungefär samtidigt som talet blir sämre. Detta visar sig genom att balansen blir sämre, steglängden minskar, barnet knäar, blir stelare och får allt svårare att röra sig. Det är därför viktigt med tidiga insatser av idrottslärare och sjukgymnast.

Psykisk oro kan periodvis förekomma. Det kan visa sig i form av depression, aggressivitet, ångest m.m. Samtal med en psykolog kan ofta vara bra. I den fas av sjukdomen, då den unge inte kan göra sig förstådd, kan man med läkare diskutera en tillfällig användning av ångestdämpande medicin. Humöret kan skifta beroende på t.ex. ”upptäckten” av att synen försämras, att, när talsvårigheterna börjar uppträda, inte bli förstådd och att ”upptäcka” att minnet sviktar. Beträffande den psykiska oron och humörsvängningarna är det av största vikt att det ges stöd till samtliga familjemedlemmar och till den personal som finns runt barnet/ungdomen. Eftersom korttidsminnet påverkas negativt, tidigt i sjukdomsförloppet, kan viktiga och minnesvärda händelser skrivas och spelas in på datorn.

Den viktigaste framtida pedagogiska användningen och tillämpningen av STRUKTUR- programmet⁸, är när detta för varje enskild användare utvecklats till ett enkelt och funktionellt kommunikationsprogram samt läs- och skrivhjälpmedel, som av den enskilde kan styras med hjälp av 1-5 kontakter. Styr sättet är viktigt därför att barnen/ungdomarna förutom sin synskada, är eller kommer när sjukdomens förlopp fortskrider att bli gravt rörelsehindrade.

2.2 Utdrag ur Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (LPO – 94)

Grunddokumentet för vårt arbete med våra elever, precis som med alla andra elever inom grundskolan, är LPO – 94. De nedan angivna utdragen ur LPO - 94 anser vi vara av största vikt i vårt arbete.

Saklighet och allsidighet⁹

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra till att dessa förs fram. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjlighet till sådana.

En likvärdig utbildning¹⁰

⁸ Struktur är ett speciellt utvecklat dataprogram med talsyntes för elever med olika sorters synhandikapp.

⁹ LPO – 94, s. 6

¹⁰ LPO – 94, s. 6

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen med utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.

God miljö för utveckling och lärande¹¹

Eleven skall i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan skall sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet, vilja och lust att lära. Strävan skall vara att skapa de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling. Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter.

2.3 Utdrag ur kommunens policyhandling för arbete med barn i behov av särskilt stöd.

Detta utdrag har vi tagit med för att visa att det i vår kommun finns en speciell utarbetad policyhandling för arbete med barn i behov av särskilt stöd.

2.3.1 Lärande miljö

En lärande miljö stimulerar, utmanar och stödjer varje barn så att han/hon skaffar sig kunskaper och erfarenheter samt utvecklar självkänsla och självförtroende. En lärande miljö förutsätter att förskola/skola strävar efter att erbjuda en levande social gemenskap ger trygghet och uppmuntrar lust att lära/utvecklas.

Förskola och skola är en plats där all verksamhet ska främja lärande, utveckling och växande. Lärande förutsätter barns och ungas förståelse, delaktighet och inflytande. Förskola och skola ska tillsammans med föräldrarna lägga grunden till att barn och ungdomar i hela sitt vuxna liv behåller lust att lära och använder och utvecklar sina kunskaper och förmågor.

2.3.2 Målsättning.

Målet för arbete med barn i behov av särskilt stöd är att undanröja hindren för barns och ungdomars lärande och växande.

3. Beskrivning på olika arbetssätt i olika situationer

3.1 Idrott.

¹¹ LPO – 94. s. 9

Det är mycket viktigt att hålla igång eleverna med så mycket fysiska aktiviteter som möjligt. Det behöver inte vara så ansträngande, en promenad kan vara gott nog. Vi har fysiska aktiviteter de flesta skoldagar. Måndagar har vi tillgång till idrottshallen. Vi bygger bowlingbana, går balansgång, hänger i ringarna, kastar bollar och leker tafatt. På tisdagar har vi specialidrott med vår idrottslärare och på onsdagar simmar vi. På torsdagar och fredagar går vi ofta en promenad. För att locka till promenader gör vi ibland poängpromenader och en gång i månaden gör vi en utflykt. På vinterhalvåret åker vi skridskor i ishallen en gång i veckan

3.2 En idrottsdag

Sedan en tid tillbaka hade det förts diskussioner om att man skulle försöka komma iväg till Dalheimers hus i Göteborg (de handikappades hus) för att bada i deras fina varma bassäng samt att få skjuta på elektronskyttebanan. På hösten när idrottsdagen diskuterades gavs det ett ypperligt tillfälle att ge sig iväg. Att jag som klasslärare fick möjligheten att åka med berodde mest på en tillfällighet. Då assistenten var sjukskriven och Lisa kände sig osäker med annan personal gjordes det överväganden om mamman skulle åka med. Till slut åkte en idrottslärare, en assistent och jag som klasslärare tillsammans med våra två elever Lisa och Kalle.

Stämningen var god redan från starten på skolans parkering. Väl framme träffade vi två andra synskadade barn som Lisa och Kalle känner sedan förut. Åt den ena flickan hade Lisa med sig ett paket eftersom hon fyllde år. Det märktes att Lisa var nöjd med att hon fick ge presenten till sin kompis. Lisa var jätteduktig på att träffa elektrontavlan. I stället för att ställa in sikten efter synen så har man hörlurar på sig och ett ljud blir starkare och starkare ju närmare mittpunkten man kommer. Vi tog kort på dem när de sköt och vi försökte föreviga hur det lät när man sköt med hjälp av en fickbandspelare. Vi lärare hade också möjlighet att prova att skjuta. För oss var det svårt att tänka bort synintrycket och bara lyssna, men som sagt för Lisa var det inga problem.

Efter en lång förmiddag med skjutande begav vi oss till McDonalds för en näringsriktig lunch. Lisa hade svårt att bestämma sig men som tur fanns Kalle med och han visste vad han skulle välja. Då blev det enkelt för Lisa, det var bara att ta samma. Under lunchens gång satt Lisa och Kalle och smågnabbades lite och hade stort utbyte av varandra.

Väl tillbaka på Dalheimers hus delade vi upp oss, Lisa och jag och Kalle och idrottsläraren. Assistenten fanns vid "strandkanten" för att servera kylda drycker och komma med handdukar när sådana behövdes. Lisa klarade ombytet självständigt. I bassängen verkade Lisa trivas bra. Vi kastade ner saker på botten som Lisa och Kalle gladeligen hämtade upp. Vi tävlade med varandra om vem som kunde simma snabbast från den ena kanten till den andra. Vi provade våtvästarna för att vi skulle få känna på hur en sumobrottare kan känna det. Det var lite tungt att springa i vattnet med västen men det gick ändå ganska bra. På slutet lekte Lisa och Kalle med madrasser. Att balansera på dem eller att knuffa ner varandra var roligt.

På vägen hem märktes det att vi varit i gång hela dagen, för då var både Lisa och Kalle mycket trötta.

3.3 Simning

Då det varit svårt för våra elever att vara med på de vanliga idrottslektionerna i skolan, har vi haft förmånen att en gång i veckan kunna åka till simhallen. Det är en sextonmetersbassäng. Vår simtid har legat på simhallspersonalens lunchtid, så vi har haft bassängen för oss själva. Varannan gång har eleverna fått ta med sig en klasskamrat. Vi har börjat simningen med att simma ett visst antal längder och sedan har det varit fri lek. Den fria leken har varit olika lekar allt efter barnens önskemål och dagsform. Lisa har sett fram emot dessa simlektioner. Vi märkte att det gick allt bättre för barnen att simma och vi satte upp ett mål. Vi skulle ta simborgarmärket fast det skulle vara vår hemlighet. Vi tränade och simmade några längder mer varje gång vi var i simhallen. Ibland gick det bra, andra gånger mindre bra, allt beroende på dagsformen. Det var ett mycket bra sätt att få barnen att vilja simma trots att de kunde ha en dålig dag. De blev även ”peppade” av varandra och vi pratade ofta om när vi skulle få vårt märke, vilken färg det skulle ha och att vi skulle visa det för alla. Det var mycket stolta barn som fick sina märken. Denna termin har det varit allt svårare att motivera Lisa att simma. Hon har sovit dåligt på nätterna. Det har också varit svårt med kamrater i skolan. De senaste gångerna har Lisa vägrat att simma. Det har varit en jobbig tid för Lisa.

Det har varit bra att barnen haft en klasskamrat med sig. Det har varit ett bra sätt att hålla kvar kontakten med klasskamraterna. Det som varit mindre bra är att lunchen har legat senare för eleverna vilket har stört deras rutiner.

3.4 Punktskriftsläsande

Barn med denna sjukdom har varit seende och synen har gradvis avtagit. De har oftast redan lärt sig läsa svartskrift. Då det också finns olika hjälpmedel att förstora texter har vi märkt att det inte varit motiverat för eleverna att börja läsa punktskrift. När synen alltmer avtar är det bra att kunna läsa och kunna ”känna” texten med hjälp av punktskriften. När Lisa hade varit helt synskadad ungefär ett år blev hon helt plötsligt väldigt motiverad att börja läsa punktskrift. Den assistent som arbetat med Lisa tidigare hade börjat att introducera punktskrift för Lisa, men intresset var svalt. Vi körde igång. Vi hade aldrig arbetat med punktskrift förut, men hade ett mycket bra läromedel. Lisa var mycket intresserad. Ett tag gjorde vi nästan inget annat än läste punktskrift. Det var en helt ny värld som hade öppnat sig. Lisa lärde sig att läsa med mycket envishet och stor motivation.

3.5 Norge

Under höstterminen i skolår 5 arbetade vi med Europa. Klassen arbetade med att skriva en resedagbok från de olika länderna de besökte. Lisa valde att arbeta med två länder i Europa; Norge och Grekland. Norge för att hennes morfar kommer därifrån

och för att de ofta semestrar där. Vi försökte alltså att utgå ifrån de kunskaper Lisa redan hade i ämnet samt att i viss mån bygga på dessa. Lisa skrev fakta om Norge på sin dator till viss del med utgångspunkt från samma frågor som klassen. Vad heter huvudstaden? Hur många invånare har Norge? Vilka sevärdheter finns? Och så vidare. Vi gjorde vissa utvecklingar från ämnet då det visade sig att Lisa varit på Lofoten och att de då hade sett Lunnefåglar. Vidare var Lisa intresserad av kaskelotterna som höll till i samma region varför vi skrev lite om dem också. Vi tog också meterstaven och gick ut i korridoren för att få grepp om hur lång en kaskelott är. Det var roligt att mäta en stund men jag uppfattade det som att Lisa tyckte det tog för lång tid att mäta upp hela kaskelotten och då tröttnade hon lite på slutet.

Lisa behöver mycket stöttning när hon skriver faktatexter. Man får fråga henne och hjälpa henne på traven. Emellanåt gick det trögt med skrivandet och Lisa ville göra något annat. Det var speciellt då hon sovit extra dåligt på natten. Då varierade vi vårt arbete med att spela memory på datorn.

Något som fungerade mycket bra var när vi gjorde en taktill karta över Norge se¹². Jag hade förberett lite genom att ta med tyg hemifrån som jag klippte ut Norge ur. Från slöjden hämtade vi vliseline som vi satte på baksidan för att stadga upp det hela och ett annat tyg bakom. Lisa sydde sedan fast pärlor för olika orter/städer. Städerna som Lisa ville ha med var Oslo, Bergen, Narvik och Bodö (Bodö därför att morfar kom därifrån). Vid sidan sydde Lisa sedan fast samma färg på pärlor som på kartan och sedan ortnamnet med punktskrift. Jag upplevde det som att Lisa tyckte att det var roligt att arbeta med kartan och att resultatet blev tydligt.

Vid redovisningen fick klassen komma in i Lisas rum i två grupper. Lisa redovisade med hjälp av datorn. Hon visade också sin karta och klassen var imponerad av hennes arbete. Före redovisningen hade jag rättat till stavningen på det Lisa skrivit för att det inte skulle väcka några frågor hos klassen. Vid den första lektionen efter jul repeterade vi arbetet om Norge och övriga Europa. Lisa har nämligen också lärt sig en hel del av Europas huvudstäder.

3.6 Titanic

Det började med Kalles stora passion för båtar. Han målade stora, vackra båtar, helst Titanic. Kalle var mycket noga med Titanics utseende. Det var t.ex. viktigt med antalet skorstenar. Samtidigt pratade han ofta om sin Titanic-film, som han tyckte mycket om. Han undrade om jag ville se den, om klassen ville se den och om kanske klassläraren var intresserad. Vi lärare bestämde oss. Kalle skulle få klassen intresserad av Titanic.

Vi började med att sätta upp den vackraste Titanic-målningen Kalle gjort på väggen bredvid skrivtavlan i klassrummet¹³. Den blev vår inspiration.

Därefter tog Kalle med sig sin film och visade den för klassen. Det är en lång film (drygt tre timmar). Den var spännande hela tiden och mycket romantisk och samtidigt hemsk. Klasskamraterna blev väldigt intresserade, speciellt när de fick veta att filmen

¹² se bilaga 2

¹³ Se bilaga 2.

är verklighetsbaserad. De ville veta mer, så de blev indelade i smågrupper för att jobba med bakgrunden till filmen. De gick in på nätet och hämtade mycket material som de sedan arbetade med och redovisade för varandra. Kalle var med i en grupp och skrev en text på sin dator, som han också redovisade.

Arbetet avslutades med ett besök på Sjöfartsmuséet, där det just då pågick en utställning om Titanic på grund av att det var 90 år sedan den tragiska olyckan hände. En guide gick runt med eleverna och berättade och visade. Det blev ett mycket lyckat arbete tack vare Kalles intresse. Han har sett filmen många, många gånger och kan den utantill. Han är mycket förtjust i filmmusiken. Under tiden som vi arbetade med Titanic i klassen tillverkade Kalle en Titanic-båt i slöjden och senare blev det också ett Titanic-pussel.

3.7 Eiffeltornet

Ett annat av Kalles stora intressen är Eiffeltornet. Detta är en av Kalles intresseöar. Han målar gärna torn, stora som små. Vi läste det vi kom över om detta intressanta byggnadsverk. Kalle jobbade på sin dator med en text, som han presenterade för klassen. Sedan byggde Kalle Eiffeltornet av glasspinnar tillsammans med Lisa¹⁴. En klasskamrat till Kalle tog fram en bild från nätet och så resonerade vi oss fram till hur det skulle se ut, hur högt det skulle vara, hur många restauranger det finns där, hur trapporna skulle göras m.m. De använde limpistol när de byggde. Vi fotograferade och spelade in på band under arbetets gång. Snart ska vi ställa ut det någonstans på skolan tillsammans med alla fakta vi har.

3.8 Planeterna

Solen, månen, stjärnorna, planeterna ja, hela rymden. Hur hänger allt ihop egentligen? Det intresserar Kalle väldigt mycket. Vi hittade en bra och enkel bok om just detta och så satte vi igång och arbetade. Alla planeterna ville Kalle lära sig, om de var stora eller små, varma eller kalla, speciella kännetecken – allt ville han veta. Kalle satte sig vid datorn och skrev något karakteristiskt om varje planet. Han skrev så ofta han hade möjlighet och långa stunder i taget. Dessemellan gick vi ner till slöjden och tittade på slöjdlärarens modeller av planeterna. Där kunde man se storleksförhållandena mycket bra. Tillsammans med två klasskamrater tillverkade Kalle den minsta planeten och solen med hjälp av ballonger, tidningspapper och tapetklister. De målade dem och hängde upp dem i klassrummet. Kalle har en favoritplanet. Det är Neptunus, den blå planeten. Kalles älsklingsfärg är blå. Kalle gjorde också egna ljud t.ex. blåsten på planeterna. Vi spelade in dem med hjälp av datorns ljudinspelare.

3.9 Boken om mig själv

Jag som klasslärare har arbetat med Kalle två lektioner i veckan. Vi har då arbetat med ett eget tema. Arbetet med ”Boken om mig själv” kom som en idé när vi

¹⁴ Se bilaga 2.

funderade på hur man skulle kunna dokumentera vad Kalle gillar och vilka intressen han har. Vi ville skapa något som framförallt Kalle skulle kunna bära med sig i framtiden. Det skulle underlätta för alla som finns i Kalles omgivning om man fick en mer privat och personlig beskrivning av Kalle som inte bara rör skolan.

Jag började arbetet med att prata om något som jag visste att Kalle gillade. Detta gjorde jag för att fånga Kalles intresse och det fungerade. Vi började prata om blåbärsglass, båtar och bilar. Nästa gång vi fortsatte att arbeta med ”Boken om mig själv” gjorde vi det mer strukturerat. Vi skrev tillsammans på datorn i programmet STRUKTUR. Vi började med att ta reda på var Kalle bor och vilka som bor i huset mer än han. Vi spelade in Kalles röst på datorns ljudinspelare. Till exempel skrev vi så här: Jag bor på gatan X i kommun Y. Därefter spelade vi in Kalle där han sa: Här bor jag. I detta arbete gick Kalles all kraft till att tänka och känna efter för att kunna svara på frågorna jag ställde. Därför skrev jag på datorn och Kalle sa vad jag skulle skriva. Vi presenterade alla familjemedlemmar och de fick också spela in sina röster, t.ex. ”Hejsan jag är Kalles mamma”. Vi skickade hem Kalles fickbandspelare, som han använder i skolan så att alla i familjen skulle kunna spela in sina röster.

Vi fortsatte vårt arbete med att skriva ner vad Kalle gillar för mat, godis, böcker, filmer, datorspel, vad han gillar att leka med hemma osv. Vi skrev också ner vad Kalle gillar i skolan, vilka lärare och klasskamrater han har. Vi spelade även in lärarna och några av Kalles klasskamrater som han själv valt ut. Vi hade också tänkt att spela in små ljudavsnitt från de filmer som Kalle gillar.

Det bästa med arbetet med ”Boken om mig själv” är att man kan hålla på länge med den, att man kan arbeta mer eller mindre intensivt med den och att man alltid kan fylla på den med nya saker. Man kan t.ex. lägga in bilder i texten. Man kan utöka innehållet med t.ex. att skriva om de bästa utflykterna i skolan, hur eleven gillar att fira sin födelsedag/julafton/påsk etc. Allt beror på hur eleven mår och på vilken nivå man lägger arbetet. Det är väldigt viktigt att man börjar tid med att skriva ”Boken om mig själv”, då eleven har både tal och en del synförmåga kvar.

3.10 En dag på jobbet

Kalle kom trött och sömnig en morgon. Det gällde att få honom så intresserad så att han inte längre la huvudet i händerna och var borta i sin egen värld. När vi satte igång att arbeta med ”Skriva ord med ljud” på datorn var tröttheten som bortblåst och skoldagen igång. Sedan pratade vi om EMU-valet och resultatet från folkomröstningen.

Tillsammans med Lisa gick vi igenom veckans nyheter. Vi lärare har förberett sant- eller falskt- påståenden om nyheterna. Genom ”sant eller falskt” repeterar eleverna det som de lärt sig. Detta tycker Lisa och Kalle är roligt.

På matematiklektionen använde vi Kalles många praktiska uppfinningar. Kalle har gjort en fiffig multiplikationsbräda, som han målat och lackat¹⁵. Den använder vi

¹⁵ Se bilaga 2.

dagligen. Ett matte- memory har han också gjort¹⁶. Meterstaven markerad i decimetrar använder vi ofta. Det finns så mycket man kan mäta till exempel tigerskutt, som är 10 m och tigerungeskutt, som är 5 m. Sen var det idrott tillsammans med Lisa och en annan elev.

Sedan läste Kalle punktskrift. Detta är inte hans stora intresse, men han har en favoritbok, som han ofta vill läsa. Han skrev också på sin braillemaskin¹⁷. Det är han en mästare i. Det går i en rasande fart, när han väl vet hur orden stavas.

Efter lunch hade vi sinnesövningar tillsammans med Lisa. Denna gång åkte vi till New York i fantasin. Vi tog först flyget till New York. Eleverna fick då lyssna på ett inspelat ljud av ett flygplan. När vi kom till New York märkte vi att det var massor av människor och trafik i rörelse. Vi hade verkligen kommit till en storstad. Eleverna fick nu höra inspelat ljud av stadstrafik. Vi upplevde New Yorks alla främmande dofter, smaker och språk. Dofterna fick eleverna uppleva genom att lukta och smaka på olika inköpta amerikanska varor, som t.ex. kaffe, kaneltuggummi, kringlor med olika smaker, dricka som smakade tuggummi, chips, jelly-beans och brownies. Vi tränade på engelska ord som hade med övningen att göra. Sedan undersökte vi var i världen New York ligger med hjälp av jordgloben och vårt världspussel. Det blev roligt och fnittrigt.

Denna övning gjorde Lisa så intresserad att hon ville intervjua någon som varit i New York. Nästa dag arbetade hon med sina frågor till intervjun. Senare samma dag intervjuade hon en av lärarna på skolan som bott och arbetat i New York.

Vi varvar teori och praktik hela dagen så att eleven får möjlighet att bibehålla motivationen.

4. Klasslärarrollen

Att vara klasslärare för en SV- elev är mycket roligt och spännande. Man får som pedagog nya sätt att tänka och arbeta efter. Det svåra med rollen som klasslärare är att man alltid slits mellan övriga klassen och SV-eleven, som kräver speciell planering och undervisning. Man känner ofta som klasslärare att man inte räcker till. För att förebygga dessa känslor måste man alltid ligga steget före i sin planering.

4.1 Planering mellan klassläraren och assistenten

Klassläraren måste först och främst ha ett tätt samarbete med elevens assistent. Man måste kunna vara mycket flexibel och kunna ändra sin planering om det till exempel dyker upp något som eleven skulle vilja göra i klassen. Detta är verkligen viktigt då den dagliga formen varierar¹⁸ och det som eleven orkade igår kanske eleven inte alls orkar nästa dag. *Det gäller att ta tillvara tiden och ögonblicken när man arbetar med*

¹⁶ Se bilaga 2.

¹⁷ Se bilaga 2.

¹⁸ se faktadelen, kap 2

SV-elever. Klassläraren måste tillsammans med assistenten hitta ett fungerande sätt att arbeta ihop. Detta är ”A och O” för verksamheten med eleven. Det är mycket viktigt att personalen runt eleven lär känna varandra väl och bygger upp ett förtroende. Man behöver kunna lita på varandra, känna att man kan prata av sig och få stöd hos varandra. Det är viktigt att klassläraren sätter sig in i elevens arbete, vardag och rutiner. Då kommer också arbetet med eleven, med assistenten samt integrationen i klassen att bli lättare. Jag (Kalles klasslärare) och Kalles assistent kom på att ett bra sätt att börja dagen. Vi kom 15-30 minuter före lektionstid. Då kunde vi få en liten stund tillsammans, där vi kunde titta på dagens planering. Det kunde vara så att jag fått en ny bibliotekstid till klassen och måste då höra om Kalle kunde vara med. Har man dessa små stunder på morgnarna kommer man ihåg saker som man annars kanske skulle glömma av att informera om. Förutom detta har vi alltid en timme där vi planerar veckan. En timme är verkligen minimum. Kan man få mer tid per vecka är det bra.

4.2 Hur integrerar jag som klasslärare min SV-elev i klassen?

Som klasslärare lägger man ju alltid upp en grundplanering för klassen, där man bestämmer vad man skall gå igenom och vad eleverna skall arbeta med. När man har gjort denna planering måste man börja tänka mer i detalj. Man måste alltid tänka på att ämnet/temat man skall ha i klassen skall anpassas till SV-eleven. Man måste också vara medveten om att många gånger kommer kanske inte SV-eleven att kunna vara med, även om vi planerat detta¹⁹. Ibland kan eleven känna sig väldigt trött och orkar då inte vara med i klassen. Jag har många gånger gjort så, att Kalle var med i klassen och gjorde vissa saker tillsammans med sina klasskamrater. Sedan arbetade Kalle vidare med samma tema på sitt sätt med sin assistent. När vi arbetade med Sverige och Sveriges landskap började jag med att ha genomgångar om de olika delarna i Sverige. Då satt Kalle i klassen och lyssnade. När klassen sedan forskade om Sveriges olika landskap arbetade Kalle och hans assistent med Götaland, Svealand och Norrland. Kalle gjorde även ett pussel med de tre delarna. Det gäller hela tiden att som klasslärare hitta nya vägar att integrera eleven i klassen.

Ett annat exempel var när vi läste om Europa i klassen. Då skulle alla elever välja en stad eller ett land, som de skulle redovisa om. Kalle valde då Paris, eftersom han är fascinerad av Eiffeltornet. Eftersom det skulle vara för ansträngande för Kalle att redovisa genom att läsa sin punktskrift för klassen hittade vi på ett annat sätt. Först skrev Kalle på sin dator om Eiffeltornet. Sedan gjorde han och assistenten frågor och svar av texten. När Kalle sedan skulle redovisa läste assistenten upp frågorna och Kalle svarade på dem och på det sättet hade han ju berättat allt som han forskat om. Många arbeten som vi gjort i klassen har varit grupparbeten. Då var Kalle alltid med i en grupp. Den gruppen hade alltid mig eller Kalles assistent med som hjälp. Sedan gällde det att hitta saker som Kalle kunde göra i gruppen. Med tiden minskar den tid som SV-eleven kan vara med i klassen²⁰ och då måste man hitta andra lösningar, så att inte eleven tappar kontakten med klasskamraterna. Detta är något som man bär på sitt ansvar som klasslärare. Det gäller att se till att den sociala biten med klassen inte blir allt för liten när eleven blir sämre och förlorar synen och en del av talförmågan.

¹⁹ se sjukdomsbilden, kap 2

²⁰ se sjukdomsbilden, kap 2

Det är mycket viktigt att eleven får känna sig som en i klassen även om hon/han inte kan vara med på allt. Man kan tänka på detta om man har ”klassens timme”. Det är en timme, oftast på fredagar, då eleverna själva håller i lektionen och hittar på något kul som till exempel olika lekar och tävlingar. Där måste jag som klasslärare gå in och styra så att det blir något som även SV-eleven kan vara med på. Oftast har det inte varit några problem att hitta på saker där även Kalle kunnat vara med. När vi har tittat på film har klasskamraterna ibland bara fått välja bland svenska filmer eftersom det har varit lättast för Kalle.

4.3 Klasslärarens undervisning med SV-eleven

När man som klasslärare ska undervisa sin SV-elev kan man ibland känna sig mycket osäker eftersom man inte följer eleven varje dag i detalj. För att känna sig mer säker bör man ha ett eget tema som man arbetar med. I början när jag skulle arbeta med Kalle visste jag inte riktigt hur jag skulle göra. Visst var Kalle ofta med i klassen men jag kände honom inte så väl som de andra eleverna. Jag skulle arbeta med Kalle 2 x 40 minuter i veckan och i början tyckte jag att de minuterna var långa eftersom jag kände mig osäker. Kalle älskade att skriva på sin dator, men den behärskade inte jag i början, vilket gjorde att vi inte arbetade alls med datorn. När Kalle sa att han var trött visste jag inte om man skulle köra på med undervisningen eller om man skulle låta honom få göra det han ville. Det var många sådana saker de första månaderna som gjorde att jag som klasslärare kände mig vilsen.

För att undvika detta som jag ovan beskrivit måste klassläraren ta hänsyn till följande.

* Direkt få en utbildning i datorprogrammet STRUKTUR. När eleven känner sig inspirerad och vill arbeta eller kanske spela memory på datorn så skall man som klasslärare veta hur man skall göra.

* Få mycket tid i början för att lära känna eleven. Det bästa och snabbaste sättet att lära känna sin elev på är att vara med på raster, vid luncher, på utflykter och andra aktiviteter. Då ser man eleven i ett helt annat sammanhang och då kan man också lära känna personligheten. Till slut när jag lärt känna Kalle, visste jag att när han säger att han är trött och vill lyssna på band i början av lektionen, gäller det att få honom intresserad av det vi skall göra och sedan fortsätta undervisningen. Jag var med en gång i simhallen och det var verkligen roligt. Det hjälpte mig att lära känna honom bättre. Jag tror även det var bra för Kalle att han fick ha sin klasslärare alldeles för sig själv någon gång när det inte var vanlig undervisning. Svårigheten med detta är ju att man som klasslärare alltid har alla de andra eleverna att tänka på. Skall man följa med på något med sin SV-elev måste man skaffa vikarie. Detta kan ibland mötas med oförståelse från skolledningen. Då måste man stå på sig och förklara varför det är så viktigt att man som klasslärare följer med och förhoppningsvis hittar man en lösning.

* Ha ett eget tema som man undervisar sin SV-elev i. De första månaderna fortsatte jag det arbete, som Kalle tillsammans med sin assistent redan påbörjat. Senare förstod jag att det var viktigt att jag och Kalle hade ett eget tema, som bara vi arbetade med. Det var det bästa för både Kalle och mig. Det blev då tydligt och klart vad han skulle göra när han hade sin klasslärare. Vi började med ”Boken om mig själv”²¹. Det var kul att få arbeta med något som bara Kalle och jag arbetade med, något eget som vi hade tillsammans. Som klasslärare till en klass utan en SV-elev känner man sig otillräcklig och som klasslärare med en SV-elev känner man sig ännu mer otillräcklig.

²¹ se kap 3.9

Men det gäller att planera och framförallt veta vad man har sina egna gränser. Man får inte vara rädd för att säga till när det blir för mycket. Det är bättre att man ber om hjälp och stöd innan man blir så trött att man inte orkar gå till arbetet. Det ger otroligt mycket att få vara klasslärare till en SV-elev. Man ser livet med andra ögon och man förstår plötsligt mycket mer vad uttrycket *”ta till vara det du har”* betyder.

5. Organisation

5.1 Personal.

Elevens personal i skolan bör vara minst två personer, assistent/pedagog eller assistent/assistent för att förhindra alltför starka bindningar till en person. Ibland arbetar eleven i klassen och det är viktigt att ofta hitta tillfällen till kontakt med klasskamraterna. Eleven bör undervisas kontinuerligt av klassläraren för att de båda ska lära känna varandra och för att eleven skall få en självklar plats i klassen. Klassläraren får då en god förståelse för elevens förutsättningar och kan lättare planera för eleven i klassen.

Vid personalens utbildning och eventuell sjukdom bör en person finnas, som kan arbeta som vikarie. Det bör vara en person som känner eleven och som eleven har träffat.

Personalen behöver en grundutbildning på Resurscenter Syn Örebro, så tidigt som möjligt efter nyanställningen. Det gäller både assistenter och pedagoger. En gång om året bör även några ur personalgruppen åka på ett Erfarenhetsseminarium på Resurscenter Syn Örebro. Där finns personal, som gärna kommer till skolan och hälsar på och ger tips och idéer och stöd i arbetet.

Eleverna och vi som personal arbetar med ett speciellt dataprogram, som heter STRUKTUR. Det utvecklas hela tiden efter användarnas önskemål. Det krävs utbildning för personal och andra som arbetar med programmet. Datautbildningen delas upp i tre etapper och all personal bör kunna programmet. Det är tidskrävande, därför behövs mycket tid för dataarbete. Eleven följer klassens schema så långt det går. När eleven blir äldre och inte orkar arbeta så långa pass, kan man ändra schemat. Man byter till exempel ut teoretiska ämnen mot fler idrottspass, slöjd- eller hemkunskapslektioner. Man utgår hela tiden från elevens förmåga och önskemål.

Eleven får aldrig lämnas ensam, tillsyn behövs alltid, även i matsalen och på raster. Personalen bör alltid ha med sig en mobiltelefon i händelse av komplikationer²².

5.2 Tid och planering.

²² Se faktadel, kap 2

För att göra ett bra arbete behövs olika slags planering. Elevens assistenter måste planera tillsammans med klassläraren för att eleven ska kunna följa klassens arbete så mycket som möjligt. Assistenterna ska planera sina tider med eleven. Assistenterna bör ha enskild planeringstid för lektionsförberedelser och dataarbete. Därutöver ingår planering med lilla arbetslaget och planering i stora arbetslaget/spåret. Dessutom ska personalen vara med på möten och konferenser.

5.3 Handledning och nätverksträffar.

All personal, som arbetar med eleven får handledning av psykolog en gång i månaden. Det är nödvändigt för att bearbeta händelser, som dyker upp och för att få stöd i sitt arbete.

Tre gånger per termin träffas personal från olika skolor i området till nätverksträffar på Specialpedagogiska institutet. Där tar man upp olika gemensamma och pedagogiska frågor. För att hela personalen ska kunna åka till dessa träffar är det viktigt att skolledningen ger möjlighet till vikarie under dessa träffar.

Man kan också vara med i Nätverk STRUKTUR och Nätverk SV via internet. Där kan man få mycket tips, stöd och hjälp.

Ibland träffar eleven, tillsammans med personal, kamrater på andra skolor. De gör till exempel gemensamma utflykter och andra roliga saker.

5.4 Kontakter med kommun, landsting och stat.

Det är många myndigheter som är inblandade när det gäller våra elever, både från stat, landsting och kommun.

Den första och viktigaste kontakten vi fick som personal var *Resurscenter Syn Örebro*. Personalen där är mycket kunnig och har stor erfarenhet. Där arrangeras till exempel träningsbesök en gång i terminen för eleven, föräldrar och personal.

Personal från *Specialpedagogiska institutet* kommer till skolan och ger hjälp när vi så önskar.

Landstinget hjälper oss via *Syncentralen*. Därifrån får vi hjälpmedel och teknisk datasupport samt hjälp med kätpteknik. Vi har även kontakt med psykolog, kurator och sköterska på närmaste sjukhus. *Habiliteringen* kopplas in när det gäller elevens skolfria tid.

I vår kommun finns *en speciell enhet*, som bidrar med handledning, hjälp av specialpedagog och talpedagog. *Handikappomsorgen* i kommunen anställer assistenter på fritiden (LSS- lagen²³).

Skolsköterskan på skolan är väl insatt i våra elevers situation.

²³ LSS= Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Personalen måste alltid själv ta kontakt med alla myndigheter.

6. Avslutande del

6.1 Vad är det som begränsar vår vardag?

Vi har funderat mycket över vad som begränsar vår vardag och vad som utvecklar den. Vi har kommit fram till att det mest lättöverskådliga sättet är att skriva ner varje tanke som en punkt. Vi hoppas att vi kunnat delge lite av den kunskap vi samlat genom åren av vårt arbete med SV-elever.

Det gäller att ta tillvara tiden och ögonblicken när man arbetar med dessa elever.

- Instabil skolorganisation.
- Elevens trötthet.
- Elevens depression.
- Klasskamraternas mentala försprång.
- Personal som inte förstår elevens problem.
- Den starka sekretessen.
- Datorer som krånglar.
- Lång väntan på hjälpmedel som eleven behöver.
- Skåp och bord och stolar i korridorerna.
- Skor och väskor som ligger omkringströdda på golvet i klassrummet och i trapphallen.
- Andra elevers bristande förmåga att försöka förstå elevens problem.
- Elevens behov av strukturer.
- Elevens låsningar och fixeringar.
- Ombyte av personal.
- Ombyggnader på skolan.

6.2 Vad är det som utvecklar vår vardag?

Det som är viktigt då det gäller utvecklingen av vår vardag är följande.

- Elevens glädje och entusiasm.
- Elevens intressen.
- Elevens tillgivenhet.
- Elevens humor och generositet.
- Stöd från elevens familj.
- Annan skolpersonals självklara strävan att få med eleven i skolans gemenskap.
- Annan skolpersonals vilja att försöka förstå sekretessproblematiken.
- Andra elevers strävan att få med eleven i gemenskapen.
- Stöd och hjälp från skolledningen, Syncentralen, Specialpedagogiska institutet, Habiliteringen, sjukhuset och kommunen.
- Att arbeta i ett team som också ingår i ett arbetslag.

- Att personalen stöttar och uppmuntrar varandra.
- Personal som stannar på skolan.
- Bra hjälpmedel.
- Egen digitalkamera och fickbandspelare till eleven.
- Stora ytor utan hinder på golvet.
- Bra teknisk support från Syncentralen.
- Att få åka på kurs för att få nya idéer och infallsvinklar.

6.3 Hur ser vi framåt?

Slutligen vill vi trycka på några saker som vi tycker är viktiga i det fortsatta arbetet med våra elever.

- Det är viktigt att hitta det friska och hela tiden utgå ifrån det.
- Utveckla andra sinnen.
- Aldrig ge upp – försöka, försöka och försöka igen.
- Uppehålla och träna det inlärd.
- Värderingsfrågor.
- Alltid lyssna på eleven – mycket känsligt i tonåren.
- Aldrig köra över en elevs synpunkter på grund av funktionshindret.
- Arbeta med nyheter för att vidga världen.
- Individuellt schema.
- Utöka sovmorgnar och vilostunder på dagen.
- Fler praktiska lektioner. Till exempel idrott, slöjd, bild, hemkunskap.
- Om möjligt tillhöra en mindre grupp i idrott, simning och bakning.
- Fortsätta att arbeta med intresseöar och specialintressen.
- Använda kamera och bandspelare på ett naturligt sätt i vardagen tex. arbeta med en bakkbok med recept och bilder.
- Viktigt med en egen kamera och fickbandspelare för eleven.
- Arbeta i klassen, när möjligheten finns.
- Ingå i klassens hemkunskap, bild och andra möjliga grupperingar.
- Kort och ljudinspelningar av klasskamrater och personal.

7. Litteratur

Kerstin Allgulander: (1990). Lagg ribban rätt. Helsingborg. Utbildningsförlaget. ISBN 91-47-03236-7.

Berit Bergström: (2001). Alla barn har särskilda behov. Stockholm. RUNA förlag AB. ISBN 91-88298-59-0.

Johan Cullberg: (1975). Kris och utveckling. Stockholm. Natur och kultur.

Marianne Flink, Bodil Göransson, Ingela Olsson, Thomas Svenson: (1970). Alla vi. Stockholm. Almqvist och Wiksell Förlag AB.

Urban Hagman: (2002). Projektarbete i lärande organisationer. Stockholm. Svenska förlaget.

Torey Hayden: (2002) Vackra barn. Smedjebacken. Natur och kultur

Stig-Åke Larsson: (1999). STRUKTUR – Slutrapport från ett KK-stiftelseprojekt på Ekeskolan i Örebro.

Läroplan för det obligatoriska läroväsendet: (1998) Västerås. ISBN 91-38-31413-4

A A Milne (2000) 2.a upplagan, Nalle Puhs lilla klokbok. BonnierCarlsen. Hongkong. ISBN 91-638-1636-9

Partille kommuns policyhandling för arbete med barn i behov av särskilt stöd.

Tomas Sjödin: (1996). När träden avlövas ser man längre från vårt kök. Finland. Trots allt. ISBN 91-86082-53-1.

Tomas Sjödin: (1998). Den enklaste glädjen. Förlags AB Nytt liv. ISBN 91-86082-79-5.

Tomas Sjödin: (2001). Reservkraft. Bokförlaget Cordia AB Örebro. ISBN 91-7085-235-9.

Karin Stensland Junker: (1965). De ensamma. Stockholm. Natur och kultur.

Bilaga 1.

Filmade sekvenser.

Band 1. Kalle i hemkunskapen: skär tomater och gör varma smörgåsar.

- Band 2.** Kalle och Lisa i skogen.
Kalle och Lisa bowlar.
Lisa och Kalle simmar.
Kalle i klassrummet: intervju, matte med tärning och bräda.
Lisa i klassrummet: Matte med tärning och matte- memory.
Kalle har käppträning.
- Band 3.** Kalle i träslöjdsalen.
Lisa skriver tillsammans med sin lärare..
Lisa och Kalle spelar showdown i idrottshallen.
- Band 4.** Kalle plockar disk i skolköket tillsammans med sin assistent.

Bilaga 2.

Bilder.

